
Koncepcja wyniku finansowego w świetle prawa podatkowego

6.1. Wprowadzenie

Wynik finansowy jest podstawowym wyznacznikiem badania efektywności gospodarowania majątkiem jednostki gospodarczej. Oczywiście nie jest to jedyny parametr uwzględniany podczas dokonywanych różnorodnych analiz.

Niezmiernie ważną kwestią związaną z wynikiem finansowym jest konieczność znajomości elementów go kształtujących, zarówno tych zwiększających, jak i zmniejszających. W zależności od przyjętego kryterium i metodologii wynik finansowy może różnie się kształtować. Klasycznym przykładem jest podejście do kwestii wyniku finansowego stosowane przez prawo podatkowe, które znacząco różni się od tradycyjnego podejścia bilansowego. Wpływ na te różnice ma także model rachunkowości stosowany na danym terytorium.

Celem artykułu jest przedstawienie podejścia do wyniku podatkowego w kontekście prawa podatkowego. Przedstawione zostaną zagadnienia teoretyczne dotyczące specyfiki i podstaw prawnych rachunkowości podatkowej w Polsce, a także aspekty dotyczące pomiaru nadwyżki finansowej jako celu systemu rachunkowości.

Zagadnienie to jest o tyle ważne w dzisiejszej rzeczywistości gospodarczej, gdyż można zaobserwować coraz większe różnice pomiędzy podejściem podatkowym a bilansowym do tychże kwestii.

6.2. Pomiar nadwyżki finansowej jako cel systemu rachunkowości

Działalność gospodarcza prowadzona przez jednostki gospodarcze jest zawsze ukierunkowana na osiągnięcie konkretnego celu, którym jest chęć osiągnięcia zysku. Dążenie to było, jest i będzie podstawowym wyznacznikiem podejmowanej aktywności gospodarczej. W innym przypadku podjęcie takiej działalności nie miałyby sensu. Oczywiście w gospodarce występują sektory, w których prowadzona działalność nie jest (i nie może być) nastawiona tylko i wyłącznie na osiągnięcie zysku. Chodzi przede wszystkim o takie rodzaje działalności jak np. ochrona zdrowia czy edukacja.

Rachunkowość sama w sobie jest narzędziem, które ma za zadanie dokonać pomiaru i prezentacji wyników prowadzonej działalności gospodarczej. Skoro jednym z głównych czynników determinujących prowadzenie tejże działalności jest chęć osiągnięcia zysku, to ów zysk, jego wielkość oraz czynniki go kształtujące i wpływające na niego są głównymi charakterystykami będącymi w kręgu zainteresowania rachunkowości. Zysk jako nadwyżka finansowa przychodów nad kosztami, będąca jednym z głównych źródeł wzrostu wartości oraz powiększenia kapitałów własnych jednostki, jest w związku z tym kategorią niezwykle istotną z punktu widzenia nie tylko przedmiotu rachunkowości, ale także otoczenia jednostki. Samo pojęcie zysku jest pojęciem względnym, mogącym przyjąć różne wartości, w zależności od wybranego sposobu ujmowania i prezentacji określonych elementów wpływających na niego. Również samo pojęcie zysku możemy rozpatrywać z kilku różnych stron.

W literaturze ekonomicznej szeroko rozpowszechniany jest pogląd, że w warunkach gospodarki opartej na prywatnej formie własności środków produkcji zysk pełni rolę funkcji celu (ponieważ jest podstawowym kryterium podejmowania racjonalnych decyzji)¹. Najczęściej zysk definiuje się jako nadwyżka osiągniętych przychodów z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej nad poniesionymi kosztami. Jest to najbardziej ogólne pojęcie zysku, który nazywany jest także dodatnim wynikiem finansowym. Być może termin wynik finansowy będzie tutaj bardziej adekwatny i lepiej odzwierciedlający cel rachunkowości, ponieważ niekiedy, w wyniku splotu różnych okoliczności i decyzji kadry zarządzającej, jednostka gospodarcza wcale nie musi wypracowywać zysku. Mowa wtedy o stracie, ujemnym wyniku finansowym, czyli sytuacji odwrotnej do poprzedniej, w której to koszty działalności przewyższają osiągnięte przychody. W takiej sytuacji zadaniem rachunkowości jest także pomiar i prezenta-

¹ J. Czekaj, Z. Dresler, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw. Podstawy teorii*, PWN, Warszawa 2005, s. 16.

cja straty, jako ujemnego wyniku finansowego. Możliwa jest jeszcze jedna sytuacja, kiedy to wynik finansowy wynosi zero, czyli jednostka nie osiąga zysku, ale też nie ponosi straty. W praktyce gospodarczej sytuacja taka występuje niezwykle rzadko.

Wynik finansowy jest pojęciem względnym, tzn., że dwa takie same wyrażone wartościowo (nominalnie) wyniki finansowe, przy założeniu, iż te dwie jednostki mają zbliżoną wielkość i strukturę majątkowo-kapitałową wcale nie muszą oznaczać realnie, iż jednostki te tak samo gospodarują posiadanymi środkami. Chodzi o to, że w rachunkowości coraz większą rolę w ostatnim czasie zaczynają odgrywać wartości szacunkowe, które jako kategorie subiektywne, w różny sposób mogą mieć znaczenie dla jednostki w mniemaniu kadry kierowniczej. Dodatkowo rachunkowość jako nauka praktyczna, czerpiąca swe pomysły z życia gospodarczego, oczywiście udoskonalając je nieustannie, wypracowała w trakcie owego rozwoju wariantowe rozwiązania tych samych sytuacji, które w konsekwencji wpływają na końcowy efekt działalności gospodarczej, jakim jest wynik finansowy. Przykładowo można wymienić różne rodzaje amortyzacji, zaliczanie do środków trwałych przedmiotów powyżej określonej granicy kwotowej, tworzenie odpisów aktualizujących rozrachunki (należności i zobowiązania), ustanawianie rezerw itp. Wszystkie tego typu rzeczy powinny być zapisane w przyjętej przez jednostkę polityce rachunkowości, dokumencie będącym swoistą instrukcją niezbędną do prawidłowej interpretacji informacji finansowych generowanych przez rachunkowość jednostki.

Przeprowadzenie rachunku wyników wymaga dokonania wyboru odpowiedniej metody pomiaru. W rachunku wyników prowadzonym zgodnie z regulacjami prawa bilansowego, tak krajowego, jak i międzynarodowego, pomiar wyniku finansowego oparty jest na koszcie historycznym i dokonany na podstawie nominalnych jednostek pieniężnych. Tak ustalany wynik nazywany jest czasami wynikiem księgowym².

Dodatkowo ukierunkowanie celu działalności gospodarczej na wzrost zysku prowadzi do coraz powszechniejszego przekonania, że wynik finansowy oraz wyprowadzone na jego podstawie wskaźniki i interpretacje nie odzwierciedlają w wystarczająco dokładny sposób efektywności gospodarowania jednostki gospodarczej i nie stanowią dostatecznie dokładnej miary do wyceny wartości podmiotu. Spowodowane jest to tym, że wartość zysku jest wielkością księgową, która jest obliczana zgodnie z zasadami rachunkowości³. Inne podejście zakłada, że wynik finansowy stanowi skorygowany o wskaźnik inflacji (zmian cen)

² K. Czubakowska, W. Gabrusewicz, E. Nowak, *Przychody, koszty, wynik finansowy przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2009, s. 181–182.

³ B. Micherda, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2004, s. 44.

klasyczny wynik księgowy. Zasada kosztu historycznego ma zastosowanie, jednakże zachodzi konieczność dokonywania korekty i zmianę spowodowaną inflacją⁴.

W zależności od przyjętych form ewidencji, wyceny i prezentacji określonych zdarzeń jednostka może w pewny sposób wpływać na wielkość wyniku finansowego, czyli może go w jakiś sposób kształtować.

Podstawowymi wielkościami wpływającymi na wielkość wyniku finansowego są przychody i koszty. W dzisiejszych realiach gospodarczych, w czasach globalizacji i konkurencji pomiędzy jednostkami gospodarczymi na te wielkości kadra zarządzająca stara się wpływać. Jeśli chodzi o koszty, to łatwiej jest wpływać na ich wysokość, wdrażając odpowiednie zmiany, np. organizacyjne (reorganizacja), przegląd dostawców surowców pod kątem oferowanych cen czy terminów płatności, zmiana struktury zatrudnienia, wdrożenie nowych, efektywniejszych technologii, korzystanie w usług podmiotów zewnętrznych (tzw. outsourcing). Na poziom przychodów jednostka nie ma tak dużego wpływu jak na poziom kosztów. Oczywiście można sterować ceną, podwyższając ją lub zmniejszając (licząc na większą sprzedaż jednostkową) niemniej jednak zakres działania kierownictwa jest tutaj znacznie mniejszy, niż przy kosztach. Dodatkowo narzędzia rachunkowości w zakresie stosowanych rozwiązań ewidencyjnych, wyceny i prezentacji kosztowych elementów danych sprawozdawczych mają znacznie większy wpływ niż przy ujmowaniu przychodów.

Wynik finansowy jest jednym z najważniejszych mierników rezultatów działalności gospodarczej, a jego wielkość dowodzi o poziomie rentowności tejże aktywności. Maksymalizacja zysku jest głównym celem działalności jednostki w krótkim okresie. Natomiast w długim okresie poprawa wielkości wyniku finansowego wpływa na wzrost wartości jednostki, co jest z kolei głównym celem długookresowym. Współcześnie jako główny cel jednostki gospodarczej definiuje się maksymalizację bogactwa jego właścicieli, którzy oddają część swoich środków, chcąc je pomnożyć, rezygnując przy tym z ich bieżącej konsumpcji na rzecz przyszłych korzyści. Niezadowolające wyniki jednostki spowodują wycofanie powierzonego kapitału przez właścicieli i jego alokacji w inne przedsięwzięcie.

Rozpatrując maksymalizację zadowolenia właścicieli, rozumianej jako główny cel funkcjonowania jednostki, trzeba zwrócić uwagę na miernik, który jednoznacznie pozwalałby ocenić stopień realizacji tegoż celu. Klasycznie miernikiem takim będzie poziom wyniku finansowego, odzwierciedlający stopień efektywności wykorzystania posiadanych zasobów.

⁴ D. Dobija, M. Jędrzejczyk, *Pomiar zysku i wartości przedsiębiorstwa*, [w:] *Teoria rachunkowości w zarysie*, pod. red. M. Dobiji, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005, s. 55.

Rachunkowość, która mierzy poziom wyniku finansowego w konsekwencji determinuje podejmowanie przez jednostkę określonych decyzji. Przy niskim wyniku finansowym, czyli małej rentowności, jednostka będzie dążyć do poprawy tych wskaźników, co powinno być pozytywnie odbierane przez otoczenie. Z kolei malejąca dynamika wyniku finansowego może być skutkiem negatywnych procesów i zjawisk zachodzących w jednostce, co może być także podstawą do wdrożenia określonych działań. Prezentowany przez rachunkowość wynik finansowy – jako syntetyczny miernik rezultatów działalności jednostki – jest podstawą do określenia planu postępowania na przyszłość.

Wynik finansowy jako kategoria księgową jest określaną według tzw. zasady memoriałowej, nakazującej zaliczać (rejestrwać) przychody i koszty związane z uzyskaniem tych przychodów do tego okresu, w którym powstały i którego dotyczą, bez względu na termin ich rozliczenia pieniężnego (terminu zapłaty)⁵.

W ostatnim pojawiają się krytyczne głosy dotyczące zysku netto, jako miary efektów działania jednostki, argumentując, iż odnosi się on do przeszłości, pozwalając na ocenę co najwyżej bieżącej sytuacji. Z kolei właściciele interesuje nie tylko analiza ex post, ale również i ex ante. Oczywiście znając wielkość wyniku, jesteśmy w stanie zaprognozować jego rozmiar w przyszłości, ale prognoza taka może charakteryzować się dużą subiektywnością. Zwykle przyjmuje się, że przyszła sytuacja finansowa jednostki będzie podobna do obecnej, ale i dalsze prognozy, tym większe istnieje ryzyko popełnienia błędu w szacowaniu. Z kolei zarządzanie ryzykiem w jednostce w większości przypadków odbywa się w ramach poszczególnych działów (np. finanse). Brak kompleksowego podejścia do identyfikacji ryzyka i przeciwdziałania mu sprawia, że informacja o tym, jak bardzo istotne jest to zagrożenie, dociera dopiero do zarządzających po wystąpieniu zdarzenia powodującego znaczącą utratę korzyści i najczęściej jest zbyt późno na odpowiednie działania zapobiegawcze⁶. Dodatkowym argumentem w rękach krytyków zysku jest to, iż nie uwzględnia on czynnika czasu, w szczególności zmiany pieniądza w czasie.

Jak już wspomniano, jednostka może w pewnych granicach, bezpośrednio niezwiązanych z działalnością operacyjną, wpływać na przychody i koszty. Powoduje to, iż wiarygodność takiego wyniku finansowego jest czasami podważana. Z tego też względu wadami zysku, jak miary wartości jednostki gospodarczej, są⁷:

⁵ I. Frymark, *Elementy rachunkowości*, WSiP, Warszawa 2003, s. 9.

⁶ M. Szczerbak, *Ryzyko w działalności przedsiębiorstw. Wybrane aspekty*, pod. red. A. Fierla, Wydawnictwo Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2009, s. 43.

⁷ B. Micherda, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, op.cit., s. 45.

- a) możliwość korzystania z alternatywnych metod wyceny,
- b) nieuwzględnianie ryzyka,
- c) pomijanie nakładów inwestycyjnych,
- d) nieuwzględnianie polityki wypłaty dywidendy,
- e) nieuwzględnianie zmiany wartości pieniądza w czasie.

Wady zysku jako kategorii pomiaru były powodem powstania dyskusji nad innymi metodami pomiaru efektywności działalności jednostki. Z punktu widzenia efektywności ulokowanych w jednostce kapitałów istotne znaczenie ma łączna nadwyżka finansowa wygenerowana w danym okresie, obejmująca nie tylko zysk, ale również wielkość dokonanych w danym okresie odpisów amortyzacyjnych, które są zaliczane do kosztów działalności, ale ich poniesienie nie wymaga dokonania wydatku pieniężnego (rysunek 6.1.). Odpisy amortyzacyjne powinny być zatem traktowane łącznie z zyskiem netto przy ocenie zwrotności zainwestowanych kapitałów⁸.

Rysunek 6.1. Nadwyżka finansowa



Źródło: Opracowanie własne.

Rynkowy sposób gospodarowania podkreśla cel rachunkowości, którym jest przede wszystkim właściwy, wieloprzekrojowy pomiar wyniku finansowego (zysku)⁹. Aspekt ten powoduje, iż przede wszystkim brane pod uwagę są wskaźniki rentowności, których konstrukcja oparta jest na wyniku finansowym.

Na podstawie przytoczonych powyżej wad zysku, jako miary wartości jednostki, podkreślają znaczenie nadwyżki finansowej. W strukturze nadwyżki zawarty jest nie tylko dochód wytworzony przez zainwestowany kapitał, ale także dochód stanowiący zwrot części zainwestowanego kapitału¹⁰. Dlatego coraz częściej można spotkać się z twierdzeniem, iż nadwyżka finansowa jest lepszą miarą odzwierciedlającą efektywność działalności jednostki niż księgowy wynik finansowy.

⁸ W. Bień, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008, s. 17.

⁹ B. Micherda, *Analityczna funkcja rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2001, s. 8.

¹⁰ B. Micherda, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, op.cit., s. 45.

6.3. Specyfika rachunkowości podatkowej

W Polsce podstawowym źródłem prawa bilansowego jest ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. ze zm.¹¹. Zawiera ona regulacje w zakresie rachunkowości dla wszystkich jednostek objętych obowiązkiem prowadzenia ksiąg rachunkowych¹².

Potrzeba umiędzynarodowienia polskiej rachunkowości wynika z dostosowania zasad rachunkowości w Polsce do reguł obowiązujących w krajach zachodnich po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej¹³.

W praktyce gospodarczej następuje tzw. zderzenie prawa bilansowego z prawem podatkowym. Oba prawa wpływają w różny sposób na rachunkowość jako na system informacyjny, a zwłaszcza na kreowany w rachunkowości obraz jednostki gospodarczej¹⁴.

Prawo bilansowe reguluje podstawowe zasady prowadzenia rachunkowości przez jednostki gospodarcze¹⁵. Działalność gospodarcza jednostek prowadzących działalność na polskim rynku, pozostaje pod wpływem regulacji prawnych o różnym charakterze¹⁶. Jednostki są zobligowane do prowadzenia ewidencji księgowej zgodnie z przepisami prawa bilansowego, zgodnie z odrębnymi przepisami, w sposób zapewniający określenie wysokości dochodu (straty), podstawy opodatkowania i wysokości należnego podatku za rok podatkowy, a także do uwzględnienia w ewidencji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych informacji niezbędnych do obliczenia wysokości odpisów amortyzacyjnych zgodnie z przepisami podatkowymi¹⁷.

W praktyce reguły podatkowe i bilansowe różnią się między sobą. Prawo bilansowe ma na celu kreowanie ekonomicznego obrazu jednostki, natomiast prawo podatkowe ma na celu ustalenie obciążeń jednostki na rzecz budżetu państwa. Regulacje prawa bilansowego dotyczą rachunkowości finansowej dostarczającej użytkownikom informacji niezbędnych do oceny pozycji finansowej, dokonań i przepływów pieniężnych¹⁸. Mając na uwadze odbiorców informacji

¹¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU z 2013 r. nr 47, poz. 330 ze zm.

¹² E. Nowak, *Rachunkowość, kurs podstawowy*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 42.

¹³ Ibidem, s. 43.

¹⁴ I. Olchowicz, *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa 2011, s. 51.

¹⁵ Ibidem, s. 15.

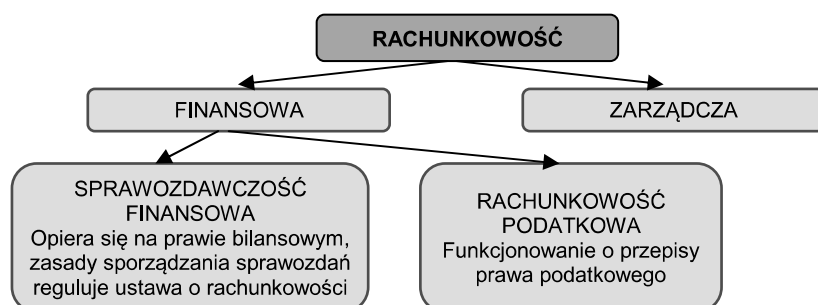
¹⁶ E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, M. Wiatr, *Podatek dochodowy w systemie rachunkowości – zasady ustalania i rewizji*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2014, s. 13.

¹⁷ Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r., o podatku dochodowym od osób prawnych, art. 9, DzU z 2014 r., poz. 851 ze zm.

¹⁸ E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, M. Wiatr, *Podatek...*, op.cit., s. 13.

finansowych, można wyodrębnić dwa podstawowe rodzaje rachunkowości (rysunek 6.2.)¹⁹.

Rysunek 6.2. Rodzaje rachunkowości



Źródło: R. Niemczyk, *Rachunkowość finansowa...*, op.cit., s. 11.

Gospodarka finansowa Polski normowana jest poprzez prawo finansowe, w ramach którego można wyróżnić prawo podatkowe. Źródłem prawa podatkowego są regulowane ustawy podatkowe i wydawane na ich podstawie rozporządzenia wykonawcze. Celem prawa podatku dochodowego jest ustalenie podstawy opodatkowania, która różni się od wyniku finansowego brutto wynikającego z ksiąg rachunkowych. Podstawą przyczyną różnic są odrębne regulacje prawne w zakresie ujmowania przychodów i kosztów²⁰.

Literatura przedmiotu wyodrębnia trzy modele, mające bezpośredni wpływ na sposób ustalania dochodu podatkowego:

1. Prawo bilansowe i prawo podatkowe funkcjonują jako odrębne elementy systemu prawa w systemie gospodarczym (zasady ustalania wyniku finansowego w prawie bilansowym nie są uznawane w prawie podatkowym, prawo to określa samodzielnie zasady ustalania dochodu).
2. Prawo bilansowe i prawo podatkowe funkcjonują jako odrębne zbiory regulacji prawnych, uzupełniające się jednak w pewnych obszarach (zasady ustalania wyniku w prawie bilansowym są zezwolone przez prawo podatkowe, w przypadku gdy przepisy prawa podatkowego wprowadzają własne uregulowania, które określone kwestie normują odmiennie, wynik bilansowy nie jest identyczny z dochodem, ale stanowi podstawę jego ustalania).
3. Prawo bilansowe jest zgodne z prawem podatkowym – zasady ustalania wyniku w prawie bilansowym są w pełni dozwolone przez prawo podatkowe (wynik bilansowy jest równy wynikowi podatkowemu)²¹.

¹⁹ R. Niemczyk, *Rachunkowość finansowa w teorii i praktyce*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 11.

²⁰ E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, M. Wiatr, *Podatek...*, op.cit., s. 13.

²¹ *Ibidem*, s. 14.

Analizując literaturę z zakresu prawa podatkowego, można spotkać stwierdzenia, że system podatkowy to zbiór wszystkich podatków i opłat oraz przepisy regulujące procesy ich wymierzania i poboru. Systemy podatkowe w poszczególnych państwach obejmują od kilku do kilkunastu podatków. Są one w dużej mierze ukształtowane historycznie, podlegając stopniowej ewolucji lub reformom na skutek gwałtownych zmian społeczno-ekonomicznych²². W polskiej praktyce gospodarczej do najważniejszych rodzajów podatkowych należą:

- podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT),
- podatek dochodowy od osób prawnych (CIT),
- podatek od spadków i darowizn,
- podatek od towarów i usług (VAT),
- podatek od nieruchomości,
- podatek od czynności cywilnoprawnych,
- podatek rolny,
- podatek leśny,
- podatek od spadków i darowizn.

System podatkowy tworzy w Polsce nieodłączny atrybut działalności gospodarczej, podobnie jak system rachunkowości. Prawo podatkowe wykorzystuje własne regulacje prawne, przez pryzmat których może akceptować bądź nie, wielkości ustalane w systemie rachunkowości i przedstawiane w sprawozdaniach finansowych. System podatkowy może wywierać znaczący wpływ na rachunkowość, natomiast siła tego wpływu zależy od rodzaju podatku²³.

Praktyka prawa podatkowego przyczyniła się do powstania tzw. zasad podatkowych. Według A. Wencel „zasady te pojawiły się wraz z liberalną myślą ekonomiczną, a podstawą ich formułowania była teza, że system podatkowy powinien być wolny od niepotrzebnych utrudnień i jednocześnie pozostawać w zgodzie z prawami jednostek oraz zasadą równości wobec prawa”²⁴. Przyjęte zasady mają gwarantować optymalizację i skuteczność w zapewnieniu dopływu środków pieniężnych do budżetu państwa²⁵.

Zasady podatkowe są rozpatrywane odmiennie w porównaniu do przyjętych zasad rachunkowości²⁶. Przykładowe zasady przedstawia tabela 6.1.

Praktyka gospodarcza dowodzi, że zasady prawa bilansowego i prawa podatkowego różnią się znacząco²⁷. J. Hejnar stwierdza „rozbieżność pomiędzy

²² A. Wencel, *Podatek dochodowy odroczone w systemie rachunkowości – krytyczna analiza zasad ujawniania w sprawozdaniu finansowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2012, s. 29.

²³ A. Wencel, *Podatek dochodowy...*, op.cit., s. 32.

²⁴ Ibidem, s. 29–30.

²⁵ A. Wencel, *Podatek dochodowy...*, op.cit., s. 30.

²⁶ Ibidem, s. 30.

²⁷ I. Olchowicz, *Rachunkowość...*, op.cit., s. 52

Tabela 6.1. Podstawowe zasady rachunkowości i ich odzwierciedlenie w prawie podatku dochodowego

Przykładowe zasady	Cel w rachunkowości	Odniesienie w prawie podatkowym
Zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu	Rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki w sprawozdaniu finansowym. Zdarzenia i operacje gospodarcze należy ujmować w księgach rachunkowych i wykazywać w sprawozdaniach z godnie z ich treścią ekonomiczną.	Z uwagi na odmiennie cele prawa podatkowego, posiada ono własną definicję „rzetelności”, nie odwołując się do obrazu ekonomicznego, lecz własnego standardu przedstawienia sprawozdania finansowego, zaliczając do przychodów i kosztów pozycje w arbitralnie ustalonym prawem podatkowym zakresie. Podstawa ustalenia zobowiązania w podatku dochodowym nie oddaje rzetelnego obrazu wyniku finansowego.
Zasada memoriału	W księgach rachunkowych i wyniku finansowym jednostki należy ująć wszelkie koszty i osiągnięte przychody, dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Powinny być one ujęte w księgach rachunkowych, a w następstwie tego w sprawozdaniu finansowym.	Prawo podatkowe uznaje zasadę memoriału, stosując ją przede wszystkim w stosunku do przychodów, uznając zarówno należne, jak i otrzymane. W niektórych przypadkach prawo nie uznaje zasady memoriału, lecz wyłączenie zasadę kasową.
Zasada kasowa	Zasada nieuznawana przez prawo bilansowe.	Często uznawana przez prawo podatkowe, stosując się regułą w stosunku do określonych tytułów przychodów i kosztów związanych z odsetkami, różnicami kursowymi.
Zasada współmierności kosztów i przychodów	W celu ustalenia wyniku finansowego należy uwzględnić wszystkie osiągnięte przez jednostkę przychody oraz wszystkie koszty związane z ich uzyskaniem. Kluczem do właściwego rozpoznania tej zasady jest identyfikacja daty przychodu, której definicja ustawa o rachunkowości nie zawiera. Przyjmuje się datę określone przepisami podatkowymi, co stanowi jedną nić łączącą tę zasadę z jej odpowiednikiem w podatkach dochodowych.	Prawo podatkowe ma własną definicję współmierności kosztów uzyskania z przychodami podatkowymi. Jej zmiana w ostatnich latach doprowadziła do istotnej zgodności z zasadą rachunkowości. Współmierność dotyczy zarówno okresu uzyskanych przychodów, jak i sposobu realizacji kosztów.
Zasada ostrożnej wyceny	W ocenie wartości składników majątkowych oraz przy ustalaniu wyniku finansowego jednostki należy kierować się przeczonością wyrażoną między innymi poprzez tzw. pesymistyczny punkt widzenia. Polega to na uwzględnieniu wszystkich zmian wpływających ujemnie na wynik finansowy, który przy złączeniu jego prawdopodobnego podziału między wspólników powinien być ustalony w jak najostrożniejszych rozmiarach. Nie należy zawyżać majątku i przychodów oraz nie wolno zaniżać kosztów i zobowiązań.	Zasada nieuznawana przez prawo podatkowe. Rezerwy bilansowe nie są respektowane przez reguły podatkowe poza nielicznymi wyjątkami (rezerwy na należności) i to również po spełnieniu wielu warunków. Podobnie odpisy aktualizujące mogą być uznawane na podstawie zasady kasowej po spełnieniu zadaszenia, czego wyrazem jest najczęściej przepływ pieniądza.

Zasada ciągłości	Obowiązujące w jednostce zasady rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, zapewniający porównywalność elementów bilansu i wyniku finansowego.	Zasady w prawie podatkowym wyznacza ustawodawca, podatnik ma niewielki wpływ na ich kształt. Częste zmiany przepisów prawa podatkowego uniemożliwiają realizację zasady ciągłości.
Zasada istotności	Realizując rachunkowość w jednostce, należy zapewnić wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich operacji gospodarczych istotnych do oceny majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego. Jeżeli dane nie są istotne z punktu widzenia jednostki, nie jest konieczne ich prezentowanie. Daje to również upoważnienie jednostce do dokonywania pewnych uproszczeń (np. jednorazowego odpisywania w koszty mało istotnych kosztów zakupu środków trwałych czy zaliczania kosztów zakupu bezpośrednio w koszty sprzedaży tych towarów albo nieustalania produkcji niezakończonych, jeżeli jej wartość jest niska).	Prawo podatkowe nie uznaje zasady istotności. Podatnik nie ma prawa wpływać na kształt i wysokość zobowiązania podatkowego. Jeżeli ustalony jest jakikolwiek poziom istotności, to prawo podatkowe wyznacza takie limity (np. zasady zaokrąglania, zwolnienia z podatku czy limity prezentów)
Zasada kontynuacji działalności	Działalność jednostki nie jest ograniczona w czasie. Jednostka, dokonując wyceny bilansowej oraz ustalając wynik finansowy, nie zakłada zmniejszenia rozmiarów swojej działalności ani likwidacji. Parametrem wyceny bilansowej jest głównie koszt historyczny i wartość godziwa.	Mimo że prawo podatkowe nie traktuje dnia kończącego okres obrachunkowy jako dnia specjalnego, to nakazuje ustalenie wyniku finansowego, a tym samym podstawy opodatkowania w sposób jednoznacznie wiążący zagadnienie kosztów i przychodów ze sobą i okresem podatkowym, stwarzając nieliczne i niejasne przypadki odmiennego w okresach traktowania kosztów i przychodów.
Zasada indywidualnej wyceny	Wprowadza ona wymóg indywidualnej wyceny każdego poszczególnego składnika aktywów i pasywów, kosztów i przychodów oraz strat i zysków nadzwyczajnych	Podstawą opodatkowania jest nadwyżka sumy wszystkich przychodów nad wszystkimi kosztami ich uzyskania. Ustawy podatkowe nie wymagają oddzielnej wyceny poszczególnych składników przychodów i kosztów. Natomiast wymagają takiej wyceny przy składnikach aktywów, które wpływają na zwiększenie podstawy opodatkowania (np. prawidłowa wycena produkcji niezakończonych).

Źródło: E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, M. Wiatr, *Podatek...*, op.cit., s. 44–47.

prawem bilansowym i podatkowym będą występować zawsze. Wynika to z autonomii obu tych obszarów prawa, a główną przyczyną ich występowania są różne cele, którym służą regulacje²⁸. Dokonując rozbieżności pomiędzy zasadami prawa bilansowego i podatkowego, największą wątpliwość budzi sposób uznawania przez prawo podatkowe zasady współmierności kosztów i przychodów, która z punktu widzenia logiki powinna być ogólnie akceptowana²⁹.

6.4. Ujęcie wyniku finansowego według prawa podatkowego

Prawo podatkowe, które cechuje swoista autonomiczność względem prawa bilansowego, w szczególny sposób charakteryzuje wynik finansowy. Podejście to jest zupełnie inne niż w ustawie o rachunkowości. Z tego powodu elementy składowe wyniku finansowego, uwzględniane w rachunku podatkowym, są sztywno zdefiniowane. Chodzi tutaj przede wszystkim o takie pojęcia, jak: przychody i koszty uzyskania przychodów. Kategorie te są pojęciami węższymi niż ich odpowiedniki bilansowe. Przyczyn należy upatrywać w fiskalnym znaczeniu ustaw podatkowych, które w zamierzeniu mają zagwarantować budżetowi państwa odpowiednie dochody. Ta strategiczna rola prawa podatkowego znajduje zatem bezpośrednie odniesienie podczas ustalania podatkowego wyniku finansowego.

Za przychód podatkowy uważa się kwoty należne, choćby nie zostały faktycznie otrzymane, po wyłączeniu wartości zwróconych towarów, udzielonych bonifikat i skont. U podatników dokonujących sprzedaży towarów i usług opodatkowanych podatkiem od towarów i usług za przychód z tej sprzedaży uważa się przychód pomniejszony o należny podatek od towarów i usług³⁰.

Z kolei za koszty uzyskania przychodów uważa się koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów, z wyjątkiem kosztów wymienionych. Koszty poniesione w walutach obcych przelicza się na złote według kursu średniego ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski z ostatniego dnia roboczego poprzedzającego dzień poniesienia kosztu³¹.

W celu prawidłowej agregacji wielkości podatkowych, a więc ich wyodrębnieniu spośród kategorii bilansowych konieczne jest w praktyce stosowanie zestawu kont analitycznych (z podziałem na koszty podatkowe i niepodatkowe).

²⁸ J. Hejnar, *Zarys teorii wyceny bilansowej*, [w:] *Prawo bilansowe a prawo podatkowe*, B. Micherda (red.), Difin, Warszawa 2011, s. 13.

²⁹ A. Wencel, *Podatek dochodowy...*, op.cit., s. 67–68.

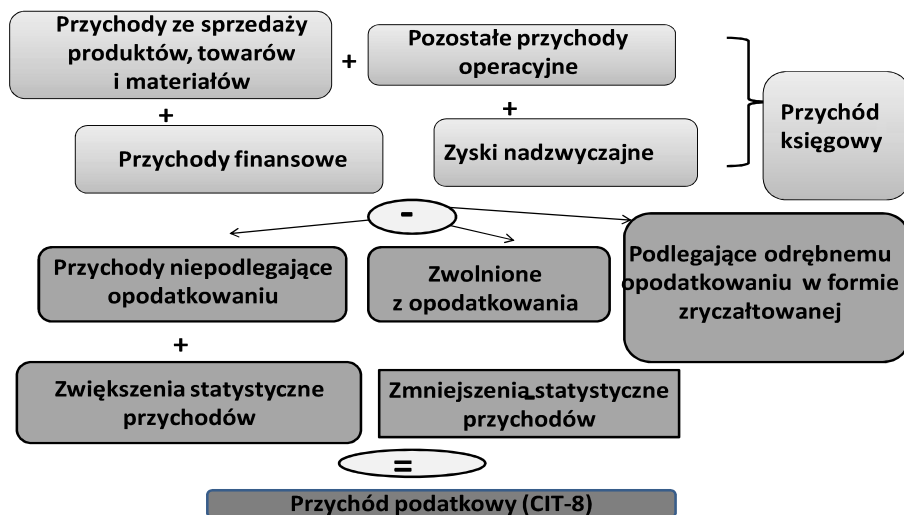
³⁰ Art. 14 pkt 1 ustawa z dnia 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT) (tekst jednolity DzU z 2012 r. poz. 361) (por. także art. 12 ustawy z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (CIT), tekst jednolity, DzU z 2014 r. poz. 851).

³¹ Art. 22 ustawy o PIT, art. 15 ustawy o CIT.

Na późniejszym etapie wielkości te poprzez dokonanie systematycznych włączeń i wyłączeń zostają rozdzielone na wynik finansowy księgowy i podatkowy.

Proces przekształcenia przychodów księgowych w przychody podatkowe pokazuje rysunek 6.3.

Rysunek 6.3. Przekształcenie przychodów księgowych w przychody podatkowe



Źródło: Opracowanie własne.

Szczególnym przypadkiem przychodów podatkowych są tzw. nieodpłatne świadczenia, o których nie ma mowy w prawie bilansowym. Nieodpłatne świadczenia to bez ekwiwalentne przysporzenia majątkowe otrzymywane przez jednostkę, mogące mieć charakter np. korzystania bezpłatnie z samochodu, lokalu lub innym bezpłatnym użytkowaniu składników majątku. Tego typu wielkości nie podlegają klasycznej ewidencji księgowej, do rachunku podatkowej doliczane są poprzez tzw. statystyczne zwiększenia przychodów.

Trzeba podkreślić, iż podatkowo przychody, które w ujęciu prawa bilansowego ujmowane są zgodnie z zasadą memoriału, pod kątem prawa podatkowego rozliczane są kasowo (np. odsetki, otrzymane kary umowne czy odszkodowania). Z drugiej strony przychody bilansowe, powstałe z rozwiązania odpisów aktualizujących (pozostałe przychody operacyjne) nigdy nie będą przychodami podatkowymi (tzw. zmniejszenia statystyczne przychodów).

Podobny proces przekształcenia jak w przypadku przychodów dotyczy także kosztów uzyskania przychodów (rysunek 6.4.). Czynność ta z reguły dokonywana jest na koniec okresu sprawozdawczego, przed sporządzeniem zeznania podatkowego.

między wynikiem finansowym bilansowym a podatkowym. W konsekwencji może dojść do następujących sytuacji:

- a) wynik bilansowy = wynik podatkowy (jednakowa wartość),
- b) wynik bilansowy > wynik podatkowy,
- c) wynik bilansowy < wynik podatkowy.

Tabela 6.2. Sposób ustalenia wyniku finansowego w prawie bilansowym i prawie podatkowym

	PRAWO BILANSOWE	PRAWO PODATKOWE
Cel	Ustalenie jasnego i rzetelnego obrazu dokonania jednostki	Ustalenie dochodu do opodatkowania i podatku dochodowego należnego
Wynik i sposób jego ustalania	Przychody i zyski minus koszty i straty	Przychody podatkowe minus koszty uzyskania przychodów
Sposób ustalania	Zasady nadrzędne i szczegółowe w odniesieniu do przychodów i kosztów poszczególnych rodzajów działalności	Ogólne warunki pozwalające uznać koszty podatkowe – koszty poniesione w celu osiągnięcia przychodów lub zabezpieczenia źródła przychodów; brak definicji przychodu, a jedynie wyszczególnienie pozycji uznanych i nieuznanych za przychód.

Źródło: E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, M. Wiatr, *Podatek dochodowy...*, op.cit., s. 13.

W skrajnym przypadku w bilansie i rachunku zysków i strat prezentuje zysk, a w zeznaniu podatkowym stratę lub odwrotnie. Niemniej jednak nie ma innej możliwości. Do czasu, kiedy będą występować różnice pomiędzy prawem bilansowym a podatkowym miernik efektywności prowadzonej działalności, jakim jest wynik finansowy, będzie się różnił.

6.5. Podsumowanie

Koncepcja wyniku finansowego prezentowana przez prawo podatkowe wynika przede wszystkim z fiskalnych celów tego prawa. W praktyce gospodarczej powoduje to konieczność dostosowywania m.in. planu kont, a w szerszej perspektywie całego systemu rachunkowości, aby był on w stanie wyodrębnić kategorie podatkowe i niepodatkowe. Z powodu pogłębiających się różnic pomiędzy prawem podatkowym i bilansowym kwestia ta jest w dzisiejszych czasach niezwykle ważna. Proces przekształcania i dochodzenia od wyniku finansowego księgowego do podatkowego jest procesem stale ewoluującym. Wynika to z także z częstotliwości zmian prawa podatkowego, które w praktyce muszą znaleźć odzwierciedlenie w systemie rachunkowości jednostek gospodarczych.

Podatkowy wynik finansowy jest pojęciem węższym niż jego odpowiednik bilansowy. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest to, iż wynik bilansowy ma z reguły większe znaczenie analityczne i empiryczne. Wynik podatkowy jest z reguły użyteczny i ważny z punktu widzenia organów podatkowych, które weryfikują prawidłowość jego obliczenia.